

Л. Тантуровска (Скопје, Република Северна Македонија)

«Никога не разговаривайте с неизвестными» – на македонском¹

Анотација: Объектом анализа является перевод на македонский язык первой главы «Никога не разговаривайте с неизвестными» из романа «Мастер и Маргарита» М.А. Булгакова. Произвольно выбранный перевод, которым мы пользуемся, вышел в «Издательском центре Три» и выполнен Т. Урошевич. При анализе мы не предполагаем оценивать качество перевода. Наша цель – «прочитать» македонский перевод текста по-македонски.

Ключевые слова: македонский язык, перевод, Михаил Булгаков, Алла Шешкен

Л. Тантуровска (Скопје, Република Северна Македонија)

“Никогаш не разговарајте со непознати” – на македонски

Апстракт: Предмет на анализа е македонски превод од првата глава “Никогаш не разговрајте со непознати” од книгата “Мајсторот и Маргарита” од рускиот писател Михаил Булгаков. Случајноизбраниот превод, кој го користиме, е издаден од “Издавачкиот центар Три”, а под преводот е потпишано името на Тања Урошевиќ. При анализата се оградуваме од какво и да е оценување на преводот. Нашата цел е да се обидеме, македонскиот превод од текстот, “да го прочитаме” на македонски.

Клучни зборови: македонски јазик, превод, Михаил Булгаков, Ала Шешкен

L. Tanturovska (Skopje, Republic of North Macedonia)

“Never Talk to Strangers” – in Macedonian

Abstract: The object of the analysis is the translation into Macedonian of the first chapter “Never Talk to Strangers” from M.A. Bulgakov’s novel “The Master and Margarita”. A randomly selected translation we use was published by Tri Publishing Center and made by T. Uroshevich. We do not intend to evaluate the quality of the translation. Our goal is to «read» the Macedonian translation of the text in Macedonian.

Key words: Macedonian language, translation, Mikhail Bulgakov, Alla Sheshken

¹ Статја написана на основании доклада, прочитанного на Международном круглом столе «Актуальные проблемы македонистики и словенистики» (филологический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, 15 апреля 2022).

Пред нас го имаме текстот од првата глава “Никогаш не разговрајте со непознати” од книгата “Мајсторот и Маргарита” од рускиот писател Михаил Булгаков. На самиот почеток дозволете да кажеме за што нема да зборуваме: нема да зборуваме за книжевните дострели на споменатото дело за што има напишано илјадници страници; нема да го оценуваме преводот од руски на македонски јазик за што се повикани нашите колеги – преведувачите...

Сакаме да зборуваме за “читањето на македонски јазик”. Како македонисти, сметаме дека постои уште една “поддисциплина”, која е интердисциплинарна и се наоѓа на тримеѓето: книжевност, превод (во конкретниов случај – од руски на македонски) и читливост (во конкретниов случај на македонски јазик). Во рамките на преведувањето, познато ни е небуквалното преведување, кое во себе крие “трансформација” на едно дело од еден јазик во друг со цел багаж култура на јазикот од кој се преведува. Она што “ќе се преслика” во другиот јазик, во преводот, треба да ја покаже и прикаже сликата на оригиналното дело со сета своја култура, но, потенцираме, на временската отсечка во просторната рамнина на дејствувањето во делото, како сегмент од таа култура, придружено со општествените, со социјалните и со традициските параметри. Конкретно, Михаил Булгаков е лик на преминот од XIX во XX век, а делото “Мајсторот и Маргарита” е пишувано, како што е познато, од 1928 година до неговата смрт (десетина години) и од него постојат осум верзии. Конечниот наслов го добива 1938 година, а неговите страници замирисуваат на печатница дури во 1966 година (во СССР) – како нецелосно и цензурирано. 1969 година се смета за година кога е објавена првата целосна верзија на книгата “Мајсторот и Маргарита” во Франкфурт, а според податоците, во СССР, книгата “Мајсторот и Маргарита” е објавена 1973 година.

Книжевниците го сметаат за парадигматски роман, изграден од повеќе слоеви (психолошки, социолошки, фантастичен, сатиричен и љубовен слој, па и роман-парабола), а темата е судбината на човекот во тоталитарен режим. Кон ова само ќе ја додадеме автобиографската нота во главниот лик, што сметаме дека е пресудна за големината на романот.

Да се вратиме на нашата тема... При анализата ги имаме пред нас оригиналното дело на руски јазик “Мастер и Маргарита” (Москва 1984, ПДФ) и преводот на македонски јазик, направен од Тања Урошевиќ, објавен во “Издавачки центар Три” (Скопје 2006, ПДФ).

При анализата се оградуваме од какво и да е оценување на преводот, што го оставаме за нашите колеги преведувачи. Нашата цел е да се обидеме, македонскиот превод од случајноизбраниот текст, во конкретниов случај тоа е првата глава од романот, “да го прочитаме” на македонски, не исклучувајќи го оригиналното дело на руски јазик.

По овој повод ќе се задржиме на неколку илустративни примери, при што сакаме да ги насочиме нашите размислувања на читливоста на македонски.

Уште на самиот почеток ја имаме иницијалната реченица на романот, која гласи: “Во часот на врело пролетно зајдисонце на Патријаршиските рибници се појавија двајца граѓани”.

Употребена е именката час со петтото значење (сп. Толковниот речник), каде што се дефинира: “**5.** Неопределено краток временски отсечок, момент (примери: За час ќе дојдам. Во тој час се слушал истрел. Од тој час па натаму, тој престанал да краде)”. Преведувачот се определил за именката час иако можел да ја употреби и именката момент, чие прво значење е: “**1.** Многу краток временски период, миг

(примери: Застана за момент. Секој момент треба да пристигне)”. Тогаш реченицата би гласела: “Во моментот на врело пролетно зајдисонце на Патријаршиските рибници се појавија двајца граѓани”.

Од друга страна, именката час е дадена членувано, а понатаму именската група врело пролетно зајдисонце е нечленувана. Ако се членува и именската група, тогаш реченицата би била: “Во часот на врелото пролетно зајдисонце на Патријаршиските рибници се појавија двајца граѓани”, односно (со именката момент): “Во моментот на врелото пролетно зајдисонце на Патријаршиските рибници се појавија двајца граѓани”.

Во продолжение ќе ја дадеме реченицата ако именката час (односно именката: момент) и именската група врело пролетно зајдисонце се нечленувани: “Во час на врело пролетно зајдисонце на Патријаршиските рибници се појавија двајца граѓани”, односно: “Во момент на врело пролетно зајдисонце на Патријаршиските рибници се појавија двајца граѓани”.

Иако станува збор за нијанси (во значењето), има разлика во значењето на македонски јазик и за тоа дали ќе се употреби определба во именката и/или во именската група (во конкретниов случај – граматички член) решава преведувачот, секако, повикувајќи се на оригиналниот текст, кој гласи: “В час жаркогo весеннегo заката на Патриарших прудах появилось двое граждан”.

Следното читање е во врска со придавките употребени во вториот пасус: “Первый из них – приблизительно сорокалетний, одетый в серенькую летнюю пару, – был маленького роста, темноволос, упитан, лыс, свою приличную шляпу пирожком нес в руке, а аккуратно выбритое лицо его украшали сверхъестественных размеров очки в черной роговой оправе. Второй – плечистый, рыжеватый, вихрастый молодой человек в заломленной на затылок клетчатой кепке – был в ковбойке, жеваных белых брюках и черных тапочках”, кој е преведен: “Првиот од нив, на околу четириесет години, облечен во сивкав летен костим, беше кусичок, црномурест, добро исхранет, ќелав, својата пристојна шапка ја држеше здиплена во рацете, а неговото уредно избричено лице го красеа прекумерно големите очила во црна рамка од рог. Вториот пак, плеќест, лисест, развиорен младич со кариран качкет зафрлен на тилот, беше облечен во каубојска кошула, стуткани бели панталони и црни патики”.

Најпрвин ќе ги посочиме деловите во речениците во рускиот јазик, кои се одделени со црта (тире), која постои и во македонската норма. Иако, имено, тоа може да се направи и со записки, како што сметал преведувачот, сепак, сметаме дека со одделувањето на деловите реченици со црти, во конкретниот случај, ќе доведе до поголема јасност на вметнатите дел-реченици. Така, со употребата на првото тире, по физичкиот опис на првиот лик, можеби е добро да се замени и записката со второ тире: Првиот од нив – на околу четириесет години, облечен во сивкав летен костим, беше кусичок, црномурест, добро исхранет, ќелав – својата пристојна шапка ја држеше здиплена во рацете...

Од придавките што се употребени во овој контекст, ќе издвоиме само две. Паѓа во очи употребата на глаголската придавка исхранет, односно: добро исхранет. Во Правописниот речник (Правопис 2017) се среќава формата исхранет, исхранетиот. Во Толковниот речник (Толковен 2021) ја има одречната форма неисхранет со значењето: “неисхранет, неисхранетиот прид. Што не е доволно хранет, што не е исхранет. Неисхрането дете. || неисхранетост ж. – исхранетост, исхранетоста (само едн.) ж. Состојба во однос на количеството и квалитетот на исхранувањето.

Показатели на исхранетоста”. Даден е и глаголот исхрани: “исхрани, исхранат св. Снабди, обезбеди храна за некогo. Таа сама ги исхрани и ги израсна двете деца. ● се ~ Обезбеди храна за себеси. Во наредните години таа ќе биде принудена сама да се исхрани. || (се) исхранува, (се) исхрануваат несв. || глаг. им. исхранување ср.” Останува да се размислува за физичкиот изглед на првиот граѓанин, кој, впрочем, бил низок, дебел и ќелав итн. Според тоа, сметаме дека придавката исхранет, односно добро исхранет, подобро да биде прочитана со придавката дебел и сл.

Од друга страна, пак, неговото лице го краселе, како што пишува, прекумерно големите очила. Во конкретниов случај, читаме дека станува збор за една сложена придавка, која треба да биде напишана слеано или, евентуално, ова може да се прочита поинаку: “...го красеа очила со прекумерна големина...”.

Следното наше читање е во рамките на правописот на сопствените имиња. Конкретно, во текстот што го анализираме, го среќаваме, дваесетина пати, псевдонимот Бездомни, кој е еден од главните ликови. На пример: “... а неговиот млад сопатник беше поетот Иван Николаевич Понирјов, кој печатеше под псевдонимот Бездомни” во оригиналиот текст е: “...а молодой спутник его – поэт Иван Николаевич Поньрев, пишущий под псевдонимом Бездомный”. Кога зборуваме за читливост на текстот на македонски, а според Правописот на македонскиот јазик (Правопис 2017, 377: 239)¹, псевдонимот би требало да се предаде како Бездомниј, со оглед на фактот што имињата не се преведуваат (чиј превод би требало да биде ‘бездомник’, т. е. како прекар: Бездомник).

Малата Броната улица е следното наше читање во примерите.

А) “Не само крај киоскот, но и на целата алеја паралелна со Малата Брона улица, немаше ниту еден човек” (ММ: 5), кој на руски гласи: “Не только у будочки, но и во всей аллее, параллельной Малой Бронной улице, не оказалось ни одного человека”.

Б) “Кога се напија, литератите веднаш почнаа да икаат, платија и седнаа на клупата што беше свртена со лице кон рибникот, а со грб кон Броната улица” (ММ: 6) превод од: “Напившись, литераторы немедленно начали икать, расплатились и уселись на скамейке лицом к пруду и спиной к Бронной”.

В) “Се разбира, ако не ми падне на глава тула во Броната улица...” (ММ:14), преведена од: “Само собою разумеется, что если на Бронной мне свалится на голову кирпич...”.

Кога станува збор за името на улицата, на македонски јазик може да се прочита како Бронската уличка, но со оглед на ономастичките правила на непреведување (при што нема да употребиме деминутив), останува читањето да го побараме во соодветната придавска форма: Бронска.

Во една од речениците што ги прочитаваме: “Кога се напија, литератите веднаш почнаа да икаат, платија и седнаа на клупата што беше свртена со лице кон рибникот, а со грб кон Броната улица” (ММ: 6), привлекува внимание именката литерат, чија дефиниција (сп. Толковниот) е: “Лице што се занимава со литература, главно со критика и со историја на литературата. Млади литерати”. Се поставува прашањето за границата во значењето меѓу литерат и писател во соодветната нивна употреба во двата јазици, особено ако се види дека на деветтата страница од

¹ Личните имиња што завршуваат на -ий се предаваат со -иј: Василий – Василиј, Анатолий – Анатолиј, Юрий – Јуриј, Евгений – Евгениј, Валерий – Валериј, Аркадий – Аркадиј, Дмитрий – Дмитриј (Правописот 2017, 377: 239).

текстот се употребува именката писател: “...и наеднаш се упати кон двајцата писатели“ (ММ: 9), за потоа на страницата 10: “... гледајќи ту во едниот ту во другиот литерат” и на страница 16: “Извинете што во жештината на нашиот спор заборавив да ви се претставам. Еве ви ја мојата картичка, паспорт и поканата да дојдам во Москва на консултација, значајно рече непознатиот гледајќи ги проникливо двајцата литерати”.

Очигледно е дека примерите соодветно се преведени според оригиналот, но останува прашањето дали во контекстите може да стане збор за синонимност при читањето на македонски јазик, освен ако не станува збор и за литерат, и за писател.

Читањето ќе го продолжиме со следниов пример: “– Ќе дозволите да седнам? – учтиво запраша странецот, и двајцата пријатели некако не сакајќи направија место, странецот вешто седна меѓу нив и веднаш почна да зборува. – Ако убаво сум чул, вие повелате да кажете дека Исус воопшто не постоел на светов? – праша тој свртувајќи го кон Берлиоз своето лево, зелено око”.

Во конкретниов случај, сметаме дека е потребно да се истакне засведоченоста во минато (граматичко) време (минато определено свршено), што ќе помогне при соодветното читање на македонски, освен ако не се сака да се истакне, евентуално, зборувањето на странец. Се разбира дека тоа е исклучено како поради фактот што странецот одлично зборувал руски јазик, така и поради фактот што во оригиналниот текст на руски не е така “прочитано на руски”. Според ова, соодветно, прочитано на македонски треба да бие: “– Ако добро слушнав...”.

Сметаме дека и во следниот дијалог, во одговорот на странецот, треба да се употреби соодветно засведочено дејство во минатото за да биде прочитано на македонски точно:

“ – И вас¹ во врска со таа специјалност ве поканија кај нас? – заскнувајќи се запраша тој.

Да, ме поканиле во врска со неа, – потврди професорот и им објасни...”, односно: “– Да, ме поканија...”

Ако ги сумираме нашите размислувања, можеме да кажеме дека при анализата се покажа дека во текстот на македонски јазик е дадено јазично решение, кое, од повеќе причини, можело да биде друго. Зошто преведувачот го одбрал тоа јазично решение? Дали можел да се определи за друго? Што е тоа што го држи преведувачот да даде поинакво решение? Дали се тоа: општествените, културолошките... параметри? Дали е тоа јазикот (рускиот) на оригиналниот текст? ... итн.

Како што може да се види, и правописните правила придонесуваат кон правилното читање на македонски. Во последниот пример може да се забележи погрешнонапишаното второ лице множина од личната замена, употребена за учтивност, кое го има на повеќе места. Истото се среќава и кај заменската придавка: вашата (ММ 12). Ваквите примери го попречуваат читањето.

Наместо заклучок, ќе се обидеме да ги сумираме првичните размислувања за идејата да зборуваме за “читањето на македонски јазик”, како “поддисциплина”, чиј завршен чекор е читливоста на македонски јазик. Со илустративните примери на преводот на текстот од првата глава “Никогаш не разговрајте со непознати” од книгата “Мајсторот и Маргарита” од рускиот писател Михаил Булгаков, сакавме да покажеме дека и покрај преводот направен од преведувачот, можат да се понудат други, различни решенија, од една страна, а од друга, за да биде прочитан

¹ Примерите се преземени директно од оригиналот и не се исправани лекторските грешки.

(разбран) преведениот текст на македонски, е потребна јазична редакција, за чија работа се задолжени македонистите.

* * *

И на крајот, дозволете ми да откријам зошто, од илјадници страници позната руска литература, се определивме да размислуваме и да прочитаме на македонски токму текст од Михаил Булгаков. Од друга страна, како Булгаков го поврзувам со нашата Ала Шешкин, во чија чест се обидов да го напишам овој реферат? Без да изгледа патетично, дозволете ми да посочам дека кога ќе се спомене името на Булгаков, од мојот прв престој во Москва, секогаш (ќе) го поврзувам со Ала Шешкен зашто тогаш, во Москва, не само што Ала ме однесе во домот на Михаил Булгаков, кој е отворен за посетители, туку толку раскажуваше со љубов за него, што сметам дека го добив најдоброто предавање што некогаш може да се добие за Михаил Булгаков.

ЛИТЕРАТУРА

Михаил Булгаков – МАЈСТОРОТ И МАРГАРИТА: sssvetiahilije.nasaskola.rs › files › библиотека (посетено: 2022).

Булгаков М. Мастер и Маргарита. Москва, 1984: masterimargo.ru/book-1.html (посетено: 2022).

Правопис на македонскиот јазик. Скопје, 2017: pravopis.mk/sites/default/files/Pravopis-2017.PDF (посетено: 2022).

Толковен речник на македонскиот јазик. Скопје, 2021: makedonski.gov.mk/ (посетено: 2022).

REFERENCES

Mikhail Bulgakov “The Master and Margarita”: sssvetiahilije.nasaskola.rs › files › библиотека (date accessed: 2022).

Bulgakov M. The Master and Margarita. Moscow. 1984: masterimargo.ru/book-1.html (date accessed: 2022).

Spelling of the Macedonian Language. Skopje. 2017: pravopis.mk/sites/default/files/Pravopis-2017.PDF (date accessed: 2022).

Interpretive Dictionary of the Macedonian Language. Skopje, 2021: makedonski.gov.mk/ (date accessed: 2022).

Сведения об авторе:

Лидија Тантуровска,
Доктор по филолошки науки
редовен професор
Универзитет “Св. Кирил и Методиј”
Институт за македонски јазик “Крсте
Мисирков”

Лидия Тантуровска,
доктор филологии
профессор
Университет Св. Кирилла и Мефодия
Институт македонского языка
«Крсте Мисирков»

Lidija Tanturovska,
Doctor of Philology

Professor
University "St. Cyril and Methodius"
Macedonian Language Institute
«Krstе Misirkov»

lidijatanturovska@yahoo.com